

24.57x35.12	1/3	עמוד 8	המגזין	10/11/2014	45073092-0
מגזל ז' - 16860					

+ ז'בוטינסקי פינת
יהודה המכבי

יעקב בראון
08

▲
"אין להן
אח ורע"
המדרגות
המוליכות
אל הבריכה
שבארמון
הורדוס
משמאל: חלק
ממוזיאון
דוד והבריכה
עצמה

עמוק באדמה

מארמונו של הורדוס, דרך הצלבנים ועד בית המעצר שהיה בשימוש מאות שנים, כולל על ידי הבריטים בתקופת המחתרות • עוד ועוד שכבות של היסטוריה מסתתרות באתר הקישלה בירושלים, שייפתח השבוע לראשונה לקהל

יעקב בראון | צילום: מירי צחי

שצבעו בדים". בהמשך החפירה נחשפו ראם ואני שיו לשני קירות, בציר דרום-צפון. "בין הקירות האלה מצאנו מטבעות וכלי חרס מתקופתו של הורדוס, 37 עד 4 לפני הספירה", מרווח ראם, "כאן מערכת התמך של הפודיום בארמונו, חלק מפלטפורמה גדולה, שלפי אומדננו הייתה באורך של 350 מטר על 150 מטר רוחב. הבימה המרשימה הזו היא שריד מארמון הורדוס העלום, שלפי עדות יוסף בן מתתיהו הוקם ב-23 לפני הספירה והיה יוצא דופן בעושרו ובקסמו, ולדברי עליה ביופיו אפילו על הר הבית. זהו ארמון שאנחנו לא יודעים מה עלה בגורלו. מתחת למערכת קירות התמך רואים את מערכת הניקוז האדירה של הארמון, שניקוה את המים מערבה אל עבר בריכת הסולטן היום. בעודי חופר במערכת הזאת, נזכרתי בדברי יוסף בן מתתיהו ולפיו במלחמת החורבן, בין 66 ל-70, חנן הכהן הגדול התחבא במערכת הביכים של ארמון הורדוס".

בהמשך החפירות נחשף גרם חומה, הנראה כיום כריצוף של רחוב מאז. "חומה זו הוקמה על ידי החשמונאים בסוף המאה השנייה ובתחילת המאה הראשונה לפני הספירה, ורואים אותה גם מחוץ למצודה", קובע ראם, "החומה הזאת גולחה על ידי בנאי של הורדוס ונקברה בתוך מערכת הפודיום. מדוע זה נעשה? אולי בגלל התנגשות בין בגלל רכת ההורדוסית לקודמתה, אולי בגלל סיבה פוליטית. אז, בלי אמצעי התקשורת של היום, כששליט רצה להציג את חוסנו בהשוואה לקודמיו, דבר ראשון

ידינו כשהצבנו עוגנים כדי למנוע את התמוטטות המבנה", מספר ראם, "זה היה מפעל לוגיסטי מורכב שהיה עלינו לשנע במסוע החוצה כמויות גדולות של עפר לעבר משפך גדול ממדים, כשלמטה חיכו המשאיות כדי לפנות אותו. נותר גג המבנה, המורכב משש קשתות, והוא נמצא מתחת לחומת ירושלים העתיקה שבנה הסולטן סולימאן המפואר במאה ה-16. בשעה שנכנסתי בראשית החפירות אל המבנה, היה פה מסדרון ארוך וצר, כשמשני צדדיו היו חדרי בית מעצר. נשאר רו מהם גדמי הסורגים. מי שישאל היכן החדרים והסורגים, חייב להבין שאנחנו נו, הארכיאולוגים, מחפשים את השכבות הקדומות. ארכיאולוגיה היא לעתים סוג של חרס מדעי מבוקר. מכיוון שאיננו יכולים לעבוד באוויר, על מנת להגיע לשרידים המוקדמים היה צורך להסיר את חרדי המעצר לאחר תיעוד קפדני ולהמשיך לחפור. על הקירות היו כתובות גרפיטי של אסירים בעברית, באנגלית ובערבית. מהן נשאר סמל האצ"ל ושמו של שמואל מצא (ראו מסגרת)".

מתברר שזוהי רק ראשיתו של המסע. בשכבה שמתחת לחדרי המעצר התגלו בריכות מתקופת הצלבנים, וכן מטבעות וכלי חרס. "לקחנו טיח מהבריכה ועשינו לו אנליזה כימית, ומצאנו בפנים פיגמנטים של צבע אדום, אולי שריד של מפעל צביעת בדים מהתקופה הצלבנית", ממשיך ומספר ראם, "פה הארכיאולוגיה לוחצת ידיים למקורות ההיסטוריים. יש לנו עדות של עולה הרגל בנימין מטולה, שביקר במקום ב-1172, ולפי עדותו ראה בו שני יהודים

הרחב באירוע חגיגי הכולל מסע מרתק במנהרת הזמן, בהמשך לביקור מאלף במוזיאון מגדל דוד.

על הרצפה

לראם בן ה-44 יש סיבה לתגובתו. כש-15 שנה עמדו לבצע במקום עבודות פיתוח, הוא נשלח אליו על ידי רשות העתיקות לשם חפירות הצלה. "נפלה לידי הודמנות היסטורית", הוא מודה לאלוהי הארכיאולוגיה, "הייתי כאן האיש הנכון בזמן הנכון. המבנה הוא חלק אינטגרלי ממכלול המבנים של הקישלה, שהשליט המצרי איברהים פאשה הקים בשנות ה-30 של המאה ה-19. יש עדות שהיה בו בית חולים צבאי, ולפי עדות אחרת שימש ככר או כבית מעצר, כפי שהיה בהמשך בתקופת הבריטים, הירדנים ואפילו הישראלים, כשזמן מה הייתה כאן אורוות הסוסים של משטרת ישראל".

רצפת הקישלה הוסרה במהלך החפירות. "כל מה שהיה תחתיה נחפר על

ב רגע הראשון שרואים את הקישלה, נדמה שסיפורי עלי באבא קפצו לבני קור בהווה. אנחנו נלווים לעמית ראם - ארכיאולוג מחוז ירושלים של רשות העתיקות, איש צעיר הנטוע מרצונו בעבר, במנותק מהחדשות הנוערות בעירו - והוא מוליך אותנו בבטחה בטיילת החומות למרגלות מגדל דוד. איתו אנחנו חולפים על פני פשפש קטן ועוצרים מול דלת ברזל חדישה, הנראית כצופנת בחובה סוד. צרור מפתחות כבד בפעולה. דומה שרק יש לומר "סזאם, היפתח!" כדי שנעבור את הסף ונפרוץ בקריאת הפתעה.

היא אכן פורצת מפינו בהתפעלות כשלנגד עינינו מתגלה חלל ענקי, וממנו, שכבות שכבות, מדברת ההיסטוריה, מאז המלך חזקיהו במאה ה-8 לפני הספירה ועד ימינו. אם עד כה ביקרו בו מעטים, הקישלה, כפי שהוא מכונה מאז התקופה העות'מאנית ומס' תתרים בו שרידיו העלומים של ארמון הורדוס, ייפתח ביום רביעי הקרוב לקהל

מנהלת מוזיאון מגדל דוד אילת ליבר: "אני מתארת לעצמי שהקהל יתרגש לראות שהמקום שאסירי המחתרות זאב ז'בוטינסקי היו עצורים בו מתקשר ישירות אל החשמונאים. אין עוד מקום שניתן לקבל בו את כל התמונה מימי בית ראשון"

25.67x31.7	2/3	9 עמוד	המגזין - סופהשבוע	10/11/2014	45073194-3
מגזל דו - 16860					

"רציתי להראות שאנחנו ממשיכים בפעילות" סמל האצ"ל שחרט מצא

הארכיאולוג עמית ראם: "החומה גולחה בידי בנאי של הורדוס ונקברה בתוך מערכת הפודיום. אז, בלי כלי התקשורת של היום, כששליט רצה להציג את חוסנו בהשוואה לקודמיו, דבר ראשון הוא פגע בביצורים ובחומות"

צאו בה מטבעות מתקופת החשמונאים. זאת הוכחה שהורדוס השתמש בבנייה חשמונאית."

ליבר סבורה שהקהל יגלה עניין גם בהיסטוריה הקרובה יותר של המקום – מה שהתרחש בו בתקופת אסירי המיתרות. "אני מתארת לעצמי שהקהל יתרגש לראות שהמקום שבו הם וזאב ז'בוטינסקי לפניו היו עצורים מתקשר ישירות אל החשמונאים ואל המלך חזקיהו", היא אומרת, "אין עוד מקום שני תן לקבל בו את התמונה כולה מימי בית ראשון".

לדברי ליבר, התוכנית להעצמת המורשת הלאומית במשרד ראש הממשלה הקציבה לפרויקט כ-2.5 מיליון שקל, כולל התקנת אמצעי המחשה, ו"אנחנו צריכים עוד".

"אם יושגו תרומות ותקציבים, הייתי שמח אם ניתן יהיה להתקין כאן איזושהי רצפת זכוכית צפה, שדרכה ניתן יהיה להשקיף אל שרידי העבר", אומר ראם, "נראה לי שהשמיים הם הגבול לגבי מה שאפשר לעשות במקום הזה".

ההורדוסי למרגלות הקישלה, הם שריי די בריכה מאוד מרשימה, שהייתה בריכת גוי ושעשועים שבה בילו באי ארמון הורדוס. היא מספרת שהארכיאולוגים שחפרו במקום, רנה סיון וג'ורא סולר, מצאו התאמה בין תיאוריו של יוסף בן מתתיהו לבין הבריכה שהתגלתה. בדבר אל הבריכה אנחנו עוברים על פני המקוה, שריד הארמון החשמונאי, מאז. "במדרגות הירידה אליו יש סימני חציצה בין הירידים אליו, כשהם עדיין טמאים, לעולים ממנו כשהם טהורים", מספרת ליבר, "לידו ישנה מחצבה, המשויכת לתקופת הבית הראשון, וממנה, קרוב לוודאי, הוצאו אבנים לבניית החומה".

ליבר מתעכבת על המדרגות החצובות בסלע המוליכות אל הבריכה. "אין למדרגות האלה אחריות בידושלים מבחינת המבנה שלהן", היא מציינת, "לפי הכתוב אצל יוסף בן מתתיהו, במרכז הבריכה עמד עמוד, ועליו נסמכו צינורות נחור שת שהתזו מים כעין מזרקה. כשנחפ"רה תעלת הניקוז יוצאה מהבריכה, נמי

הוא פגע בביצורים ובחומות. עכשיו אנחנו מגיעים לדוברבן – קיר, שקיר התמך ההורדוסי יושב עליו וחודר לתוכו. כל החומר שהתגלה בו הוא מימי הבית הראשון במאה ה-8 לפני הספירה. הטיח, חומר המליטה בין האבנים, הוא מתקופת המלך חזקיהו. אני נוהר מאוד בלשוני, אבל הסיכוי שיש כאן חלק מביצורי ירושלים מסוף תקופת הבית הראשון הוא גבוה מאוד. זאת עשויה להיות ההוכחה שירושלים השתרעה אז מעבר לתחום שהיה ידוע עד כה".

קופצים לבריכה

"זהו מתחם שלם, שהיה עד כה סגור לקהל, מאחר שנערכו בו חפירות ארכיאולוגיות ועבודות פיתוח", מדווחת אילת ליבר, מנהלת מוזיאון מגדל דוד לתולדות ירושלים, "זה כולל הן את חפיד המצודה, כלומר התעלה שהקיפה אותה מכל עבריה, והן את הקישלה שהם פאזל אחד, המרכיב את כל הסיפור". החידוש הפעם, לדבריה, לבד מהחלק

7.35x31.05	3/3	עמוד 9	המגזין - סופהשבוע	10/11/2014	45073201-2
מגזל דל - 16860					

"החלטתי להשאיר מזכרת להיסטוריה". עו"ד מצא

הכתובת על הקיר

עו"ד שמואל מצא מתרגש לקראת חשיפת סמל האצ"ל שחרט בתא שבו היה עצור לפני קום המדינה

« עורך הדין הירושלמי הוותיק שמואל מצא בן ה־87 חש כמעין שושבין של פתיחת הקישלה לקהל הרחב, שכן אחד המוצגים באתר הוא הקיר שעליו חרט את סמל האצ"ל ואת שמו כשהיה עצור במקום בשל פעילותו באצ"ל. "מנעורי השתוקקתי להיות באצ"ל כשראיתי על הקירות את הכרזים של הארגון", הוא מספר, "אני מוכרח להיות איתם! אמרתי לעצמי והגי עתי לקישלה".

לפי עדותו, לאחר שהתקבל לאצ"ל שכרו לו בירושלים חדר במסווה של סטודנט שבא מחיפה ללמוד באוניברסיטה. הוא וחבריו חפרו ברצפת החדר וטמנו שם פח עם אקרחים. כשיצא לשאול מטאטא משכנים לניקוי הרצפה, נלכד על ידי הבריטים, הוכנס לתוך משוריון והובא אחר כבוד למעצר. "הייתי בסוף '47 בקישלה שלושה־ארבעה ימים עד שהנציב העליון חתם על צו מעצר אדמיניסטרטיבי לפי תקנות ההגנה, והעבירו אותי למעצר ממושך בלטרון", הוא מעיד, "התנאים בקישלה היו גרועים מאוד. הייתי שם יהודי בודד בתוך תא מלא עבריינים מכל הסוגים, שאתם דיברתם בערבית, שפה ששלטתי בה".

לא היה פיקניק. "ישנו על הרצפה על מזרן של סמרטוטים. היו שם פרעושים וכינים. בארוחת הבוקר נתנו לנו פיתה עם זיתים, גם איזו גבינה ערבית. לא אשכח את התה המהביל שהביאו לנו. הייתי צמא, אבל זו הייתה סכנת נפשות לגעת בתה הזוה. אבל אז בשבת בבוקר הופתעתי לראות פתאום את הרב אריה לרין, שכונה 'אבי האסי' רים'. ממש כל הכבוד לרב הזה. הוא לחץ את ידי, בירך אותי והתחיל להשמיע דברי עידוד. 'כבוד הרב, לא צריך לעודד אותי, אני מספיק חזק ברוחי', אמרתי לו".

והכתובת שהשארתי על הקיר לדורות הבאים? "מכיוון שידעתי שהישיבה בקישלה היא זמנית עד שיעבירו אותי למקום אחר, החלטתי להשאיר מזכרת להיסטוריה. לקחתי מזלג שנשאר לי מהארוחה ואיכ־שהו הצלחתי לגרד בקיר את סמל האצ"ל – שתי גדות לירדן, בעצם מפת ארץ ישראל כפי שראינו אותה, עם יד מהזיקה רובה ומתחת לסמל כתבתי 'תחי המדינה העברית! וחרטתי את שמי. בכך רציתי להראות לאנגלים שאפילו בכלא אנחנו ממשיכים בפעילות".

בגילו המתקדם מצא, אחיו הגדול של חבר הכנסת לשעבר יהושע מצא, בוגר המחזור הראשון בפקולטה למשפטים באוניברסיטה העברית, הוא עורך דין פעיל, המופיע עד היום בבתי המשפט.

תבוא לפתיחה החגיגית של הקישלה?

• "איזו שאלה! לפקודה תמיד אנחנו".